

իրադարձությունների մասին, հիմնականում օգտագործելով Լեպսիուսի և Նանսենի աշխատությունների նյութերը:

Նպատակ ունենալով գերմանացի ոչ մասնագետ ընթերցողին Հայաստանի վերաբերյալ տալ հնարավորին չափ լայն ու ճշգրիտ պատկերացում, հեղինակը 11 մասից սկսում է բուն նյութը, հարևանցի ներկայացնելով Հայաստանի աշխարհագրության, պատմության, հնագիտության, մշակույթի և արվեստի ուսումնասիրման վիճակն առ այսօր հայագիտության մեջ ընդհանրապես Այնուհետև ժամանակագրական հաջորդականությամբ քիչ ավելի մանրամասն անդրադառնում է հայ ժողովրդի քաղաքական պատմության հարցերին՝ սկսած հնագույն և ավանդական ժամանակներից մինչև մեր օրերը: Այս առիթով նա կատարում է որոշ պարբերացում՝ ըստ գլխավոր դարաշրջանների ու իրադարձությունների: Գնահատելի է, որ նա չի մոռանում միաժամանակ կանգ առնել հայ ժողովրդի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի, այլ ժողովուրդների հետ նրա ունեցած առևտրատնտեսական, հասարակական և մշակութային հարաբերությունների վրա: Օգտակար խոսք է ասում նաև հայ ժողովրդի հարկադիր արտագաղթի պատճառների, գաղթաշխուկների ստեղծման ու գործունեության, հայ-ռուսական դարավոր հարաբերությունների, «Հայկական հարցի»,

Սարգսրապատի հակառակմարտի վերաբերյալ:

Գրքի վերջին բաժնում Բրենտյեսը պատմում է սովետական իշխանության տարիներին հայ ժողովրդի ապրած քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային վերելքի մասին, օգտագործելով պատմագրական բազմաթիվ աղբյուրներ:

Բ. Բրենտյեսը, որպես հնագետ և արվեստի տեսաբան, մեծ տեղ է տալիս Հայաստանի հնագույն նյութական և հոգեոր մշակույթին: Փաստական ու ցուցադրական առատ նյութի հիման վրա նա այս կապակցությամբ մի շարք ուշադրավ ընդհանրացումներ է անում, որոնք աշխատությունը օժտում են նաև պատմա-դեղագիտական արժանիքներով: Դրական պիտի համարել այս առթիվ հեղինակի կատարած զուգահեռ համեմատությունները հայ և այլ ժողովուրդների արվեստների միջև, նշելով դրանց փոխադարձ ազդեցությունները:

Աշխատությունը աչքի է ընկնում իր շատ լայն ընդգրկմամբ, փաստական հարուստ նյութով, պատմական հուշարձանների և արվեստի գործերի սև ու գույնավոր բազմաթիվ նկարներով: Այն միանգամայն օրյեկտիվ, ճշգրիտ ու լայն պատկերացում է տալիս Հայաստանի պատմության և մշակույթի մասին:

Մ. ՅԱՎՈՒՐՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԽՈՒՍԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԻ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՄ

Կայսերական ռուսական աշխարհագրական ընկերության Կովկասյան բաժանմունքը հիմնադրվել է 1851 թ. մարտի 10-ին Թիֆլիսում, մայր ընկերության կազմակերպումից ընդամենը 6 տարի հետո: Դա աշխարհում հինգերորդն էր՝ Փարիզի, Բեռլինի, Լոնդոնի, Պետերբուրգի (ռուսական) աշխարհագրական ընկերություններից հետո: Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում աշխարհագրական ընկերությունը կազմակերպվել է 1852 թ.:

Կովկասյան բաժանմունքը նպատակ էր հետապնդում ուսումնասիրել Կովկասը «բուն աշխարհագրական, ազգագրական և վիճակագրական (իմա՝ տնտեսական) առումներով»²: Այդ

նպատակն իրագործելու համար ընկերության կանոնադրության 3-րդ կետով սահմանվում է, որ Կովկասյան բաժանմունքը՝

«1. փնտրում՝ ի հայտ է բերում Կովկասյան երկրամասի վերաբերյալ արդեն հավաքված տեղեկությունները, որոնք պահվում են տեղական արխիվներում և մասնավոր անձանց մոտ, ըննարկում է դրանք, գնահատում և պարզում, թե ինչպես կարելի է օգտագործել գիտության համար.

2. կատարում է գիտական ուսումնասիրություններ տեղերում, նոր տեղեկություններ ձեռք բերելու կամ արդեն եղած տեղեկությունները ստուգելու և լրացնելու համար.

3. օժանդակություն է ցույց տալիս գիտական նպատակներով երկրամաս այցելող ճանապարհորդներին, ինչպես ռուս, նույնպես և օտարերկրացի.

4. հիմնում է իր զբաղմունքների շրջանակներին վերաբերող նյութերի և գիտական ձեռնարկների պահոց, ինչպես՝ երկրամասի վերա-

¹ Առումներով՝ Պարբերականներ:

² Сб. «Положение о Кавказском Отделе Императорского Русского Географического общества, высочайше утверждённое 27-го июня 1850 года», «Записки Кавк. Отд. Русск. геогр. общ.», кн. 1, 1852, էջ 1:

բերյալ հրատարակված երկերի գրադարան, տեղական քարտեզների դեպո, վիճակագրական արխիվ և ազգագրական թանգարան»³:

Ինչպես տեսնում ենք, ռուսական աշխարհագրական ընկերության Կովկասյան բաժանմունքը հենց սկզբից բավական լայն և լուրջ ծրագիր էր հետապնդում: Ընկերության հետագա գործունեությունը վկայում է, որ այդ ծրագիրը հնարավորին չափ իրականացվում էր: Ուսումնասիրությունների և հետաքրքրությունների ու լորտում ընդգրկվում էր ոչ միայն Կովկասը՝ այն ժամանակվա պետական սահմաններով, այլև հարևան երկրները՝ Թուրքիան ու Իրանը: Կասբերական ռուսական աշխարհագրական ընկերության Կովկասյան բաժանմունքի գործունեության քննարկումը այս հոդվածի նպատակներից դուրս է. կարելի է միայն նշել, որ այդ ընկերությունը Կովկասում հանդիսանում էր աշխարհագրական գիտահետազոտական մի հաստատություն:

Կովկասյան բաժանմունքը Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից առաջ Հայաստանի⁴ ուսումնասիրության ասպարեզում մեծ դեր է ունեցել. պարբերականներում տպագրվել է ավելի քան 200 հոդված, նվիրված Հայաստանի բնության կամ առանձին շրջանների ուսումնասիրությանը, ինչպես նաև ազգագրության հարցերին: Դրանց թվում են այնպիսի մենագրություններ, ինչպիսիք են Գ. Աբիխի, Վ. Լիսովսկու, Ֆ. Օսֆալդի, Ա. Ղուկասովի, Գ. Սրվանձտյանցի և այլոց կապիտալ աշխատությունները:

Կովկասյան բաժանմունքը հրատարակում էր երկու պարբերական՝ «Записки» («Նոթեր») և «Известия» («Տեղեկագիր»):

Առաջին պարբերականի հրատարակության հարցը բարձրացվել է արդեն բաժանմունքի հիմնադրումից 2 ամիս անց՝ 1851 թ. մայիսի 18-ին, սակայն որոշ պատճառներով առաջին գրքույկը լույս է տեսել միայն 1 տարի հետո՝ 1852 թ. մայիսին, 600 օրինակ տպաքանակով:

Վաթսունչորս տարվա ընթացքում (մինչև 1916 թ.) լույս է տեսել «Նոթերի» 30 գրքույկ, նրանցից մի քանիսը՝ մեկից-երեք պրակներով: Առաջին 7 գրքույկները (մինչև «Տեղեկագրի» հրատարակումը) ունեին հետևյալ բաժինները. ա) հոդվածներ, բ) մատենագրություն, գ) բաժանմունքի տարեկրթությունը և դ) այլ և այլք:

«Տեղեկագրի» լույս ընծայումից հետո «Նոթերը» հրատարակվում են առանց վերջին երեք բաժինների, որոնք զրավում էին մամուլ-

ների առյուծի բաժինը: Այսպիսով, հնարավոր է դառնում այդ հանդեսում տպագրել միայն Կովկասի աշխարհագրության վերաբերյալ կապիտալ աշխատություններ, մենագրություններ, «որոնք հետաքրքիր են ոչ որպես գիտական նորույթ, այլ որպես գիտության նյութ կամ ուսումնասիրություն: ... Այսպիսով «Նոթերը» կմնան որպես ուսումնասիրությունների և նյութերի հատուկ ժողովածու»⁵:

«Տեղեկագրի» հրատարակման հարցը առաջ քաշվեց 1871 թ. հոկտեմբերի 25-ին՝ բաժանմունքի կարգադրիչ կոմիտեի հերթական նիստում: Նախատեսվում էր ունենալ մի այնպիսի փոքրածավալ տպագիր օրգան, որը լույս տեսներ ելն ոչ պարբերաբար, ապա, համեմատյալ դեպ, ոչ երկար ընդմիջումներով, պարունակեր աշխարհագրական գիտության ընթացիկ նորությունները⁶: Այդ հրատարակությունը պետք է կոչվեր «Տեղեկագիր Կասբերական ռուսական աշխարհագրական ընկերության կովկասյան բաժանմունքի»:

«Տեղեկագրի» առաջին համարը լույս է տեսել 1872 թ. հունվարին: Այդ հրատարակությունն ուներ հետևյալ ծրագիրը՝ ընկերության անդամների հաղորդումները աշխարհագրության այլ և այլ հարցերի, իրենց ճանապարհորդությունների վերաբերյալ, նոր տեղեկություններ ազգագրության, արտադրության և վիճակագրության հարցերը պարզաբանելու համար, որոնք կարելի է ձեռք բերել տեղական վարչական հիմնարկներում, լույս տեսած հրատարակությունների և գրքերի մատենագրական ցուցակներ և, վերջապես, բաժանմունքի գործունեությունը լուսաբանող նյութեր⁷: Այսպիսի ծրագրի համապատասխան «Տեղեկագիրն» ուներ հետևյալ բաժինները. 1) աշխարհագրական տեղեկություններ, 2) մատենագրություն, 3) բաժանմունքի գործունեությունը և 4) հավելվածներ (ոչ պարտադիր):

«Տեղեկագիրը» լույս էր տեսնում 2 մամուլից ոչ ավելի ծավալի առանձին համարներով, այն հաշվով, որպեսզի տարվա ընթացքում կազմեր 10 մամուլից ոչ պակաս ծավալով մեկ հատոր: Այսպիսով, յուրաքանչյուր հատորը բաղկացած էր 5—6 համարներից: Հետագայում, ժամանակի պայմաններից ելնելով, այդ չափերը փոփոխվել են: «Տեղեկագիրը» լույս է

5 Տե՛ս «Журнал заседания Распорядительного комитета Кавказского Отдела Русского Географического Общества 25-го октября 1871 г.», «Известия Кавк. Отд. Импер. Русск. Геогр. общ.», т. I, № 1, 1872 г.», էջ 55:

6 Տե՛ս նույն տեղում:

7 Նույն տեղում:

3 Նույն տեղում, էջ 1—2:

4 Այստեղ և հետագայում «Հայաստան» անվան տակ հասկանում ենք ամբողջ Հայկական լեռնաշխարհը, ներառյալ նաև նախկին Ռուսական Հայաստանի տերիտորիան:

տեսել մինչև 1917 թ., 45 տարվա ընթացքում 25 հատոր:

Պարբերականներն իրենց բովանդակությամբ շատ ավելի հարուստ են, քան կարելի է կռահել նրանց համառոտ նպատակադրումից ու ծրագրից: Դրանցում զետեղված հոդվածներն ու աշխատություններն ընդգրկում են գիտական 24 ուղղություն:

Քանակով ամենից շատ նյութերը վերաբերում են տեղագրական բնույթի աշխատանքներին, երկրաբանության հարցերին (այդ թվում այնպիսի կապիտալ մենագրություններ, ինչպես Գ. Վ. Աբիխի Հայկական լեռնաշխարհի երկրաբանությանը նվիրված երկու հատորները և նրա բազմաթիվ այլ հոդվածները⁸, Ֆ. Օսֆալդի և Ա. Ղուկասովի աշխատությունները Հայաստանի տեկտոնիկայի և կառուցվածքի վերաբերյալ): Երկրաբանության հետ սերտորեն առնչվում են Անդրկովկասի երկրաշարժների ներկարգությունները (հատկապես Շամախու, Ախալքալակի և այլն): Քիչ չեն Կովկասի, այդ թվում Հայաստանի բույսերի ու կենդանիների աշխարհագրության վերաբերյալ հոդվածները, որոնց թվում հարկ է նշել Կովկասի բնությանը քաջածանոթ Կ. Ա. Սատունինի լուրջ ուսումնասիրությունները, որոնք մինչև օրս էլ չեն կորցրել իրենց նշանակությունը: Մեծ թիվ են կազմում աշխարհագրական և ճանապարհորդական նկարագրությունները, դրանց թվում են Գ. Սրվանձությանցի երկու երկերը (ռուսերեն թարգմանությամբ), ինչպես նաև դեպի Արարատի գագաթը կատարված վերելքների (հատկապես Ա. Վ. Պաստուխովի և Ի. Ի. Խոժկոյի) նկարագրությունները: Բազմաթիվ են ազգագրությանը և Կովկասի ժողովուրդների, հատկապես հայերի, մարդաբանությանը նվիրված հոդվածները, դրանցից կարելի է նշել Ե. Լալայանի և հայազգի Ստ. Զելինսկու աշխատությունները: Պատմա-աշխարհագրական կարևոր նշանակություն ունեն բնակչության աշխարհագրությանը և երկրամասի վարչական բաժանմանը նվիրված հոդվածները, որոնցում բերվում են վիճակագրական հարուստ տվյալներ Անդրկովկասում և Կովկասում հայերի թվի ու տեղաբնակչության մասին: Դրանց հետ առնչվող բնակավայրերի ցուցակները (այդ թվում՝ հայաբնակ վայրերի) այսօր էլ ունեն գիտական մեծ արժեք տեղանվանաբանության (ТОПОНИМИКА) բազմազան հարցեր լուծելու համար: Պատմա-աշխարհագրական ուրույն նշանակություն ունի Վախուշտիի՝ «Նոթերում» տպագրված գործը՝ «Վրաստանի աշխարհագրությունը», որտեղ Հայաստանը նույնպես ներկայացված է:

8 Այստեղ և ստորև վկայակոչված հեղինակների աշխատությունները տե՛ս «Մատենագրական ցուցակում»:

Հատուկ տեղ են գրավում Կովկասագետներին նվիրված մահախոսականները և կենսագրականները:

Պարբերականներում կան նաև փոքրաթիվ, սակայն իրենց նշանակությամբ չափազանց կարևոր աշխատություններ, որոնք լուրջ գիտական ուսումնասիրություններ են նույնիսկ այսօրվա առումով: Դրանցից կարելի է նշել Վ. Դոկուչևի երկու ուսումնասիրությունները Կովկասի (այդ թվում՝ Հայաստանի) հողերի մասին, որոնց գիտական արժեքը դուրս է դալիս տեղական սահմաններից. գրանցում բազմազան գիտնականը հիմնավորում է ոչ միայն հողերի, այլև լանդշաֆտների ուղղաձիգ գոտիականության աշխարհագրական համընդհանուր օրենքը: Այդպիսի գործերից է նաև Ի. Վ. Ֆիգուրովսկու աշխատությունը Կովկասի կլիմաների ուսումնասիրության նախնական տվյալների մասին: Հանդիպում են հոդվածներ այնպիսի ուղղություններով, որոնք բուռն զարգացում են ապրում մեր օրերում միայն. այդպիսիք են բերքային պահպանությանը, բժշկական աշխարհագրության հարցերին նվիրված հոդվածները: Դրանք միաժամանակ մեծ նշանակություն են ստանում գիտության պատմության համար: Ուրույն տեղ է գրավում Վ. Յա. Լիսովսկու աշխատությունը, որն Անդրկովկասի կոմպլեքսային աշխարհագրական բնութագրման առաջին փորձն է, ինչպես նաև Կովկասի գեոմորֆոլոգիական շրջանացման՝ Ա. Լ. Ռեյնդարդի առաջին փորձը:

Ինչպես տեսանք պարբերականների հեղինակների թվում կային նաև հայեր: Հարկ է նշել, որ բացի վերը թվածներից աշխատակցում էին նաև Հ. Առաքելյանը, Ս. Եղիազարյանը, որի հոդվածները քրդերի ու եզդիների ազգագրության, ինչպես և համաբնությունների վերաբերյալ իր ժամանակին մեծ հետաքրքրություն են առաջացրել և մինչև օրս էլ դեռ չեն կորցրել իրենց թարմությունը: Հոդվածներով հանդես են եկել նաև Ա. Երիցյանը (պատմա-աշխարհագրական հարցեր), Ս. Մելիք-Մեհրաբյանը (Կովկասահայ թերթերի ու ամսագրերի հոդվածների մատենագրություն), Վ. Կամսարականը (մելիորացիայի հարցեր):

Պարբերականների նյութերի մանրամասն դիտական գնահատականը թողնելով բնութագրեն, այստեղ նշենք միայն, որ այդ հոդվածներն ու մենագրությունները գտնվում էին ժամանակի գիտության մակարդակի պատշաճ բարձրության վրա. հեղինակները մեծ պատասխանատվությամբ էին մոտենում իրենց առջև դրված խնդիրներին: Հայաստանի վերաբերյալ նյութերը կարևոր նշանակություն ունեն երկրի աշխարհագրական ուսումնասիրությունների պատմության համար:

ՄԱՏՆԱԳՐԱԿԱՆ ՑԱՆԿ

ԿԱՅՈՒՆԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆԻՔԻ
ՓԱՐԵՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՄ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԾ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀՈԳԱԾՆԵՐԻ

1. Абгар Артемьевич Иоаннисяни. Не-
вролог. II*, т. XVIII, № 4, 1896.
2. Абиx Г. В. Землетрясения в Шемахе и
Эрзеруме в мае 1850 г. З, ** кн. V, 1862.
3. Абиx Г. В. Новые сведения о геологии
Кавказа и сопредельных ему стран. З,
кн. VI, 1864.
4. Абиx Г. В. Геологические наблюдения
в нагорной стране между Курой и
Араксом. З, кн. VIII, 1873.
5. Абиx Г. В. Группа рядовых вулканов
Абула и Самсара на Кавказском пере-
шейке. II, т. I, 1872.
6. Абиx Г. В. Высоты, определенные по-
средством ртутного барометра по до-
роге из Эрзерума в Олыты и Артвин.
II, т. VIII, № 1, 1881.
7. Абиx Г. В. Геология Армянского на-
горья. Восточная часть. Орографиче-
ское и геологическое описание. З, кн.
XXIII, 1902.
8. Абиx Г. В. Геология Армянского на-
горья. Западная часть. Орографическое
и геологическое описание. З, кн. XXI,
1899.
9. Абиx Г. В. О кристаллическом граде в
Триалетских горах и о зависимости
гидрометеоров от физического строения
почвы. З, кн. X, в. 3, 1876.
10. Абиx Г. В. О системе Триалетских ми-
неральных источников. II, т. I, № 5,
1872.
11. Административные пункты и населен-
ные места Кавказского края, имеющие
более 2000 жителей. II, т. V, 1878.
12. Айсоры в Эриванской губернии. II,
т. VI, 1879.
13. Альбов Н. М. Ботаническая экскурсия
в Лазистан. З, кн. XV, 1893.
14. Андроников А. Д. Описание 3-го Ура-
вельского полицейского участка Ахал-
цехского уезда. З, кн. XVI, 1894.
15. Аракелян А. А. Исторический труд пер-
сидского принца Бегмен мирзы. II,
т. XV, № 1, 1902.
16. Аракелян А. А. Памяти Гевонда Али-
шана. II, т. XV, 1902.
17. Археологический съезд в Тифлисе. II,
т. VII, 1881.
18. Бакрадзе Д. З. Историческо-этнографи-
ческий очерк Карской области. II,
т. VII, 1881.
19. Барбот де-Марни Н. Н. Очерк Куль-
пинского месторождения соли. II, т. IX,
1885.
20. Безменов В. Н. Материалы для древ-
ней географии Закавказья по персид-
скому сочинению «Зичет-уль-Меджа-
лис». II, т. I, № 4, 1872.
21. Берг Л. С. Рыбы, собранные К. А. Са-
гуниным в Гельской котловине. II,
т. XX, № 2, 1909.
22. Библиографический указатель, вышед-
ших в 1861 и 1862 гг. книг и статей, ка-
сающихся географии и истории Кавка-
за. З, кн. VI, 1864.
23. Богачев В. В. Примечания и добавле-
ния к работе Освальда. З, кн. XXIX,
в. 2, 1916.
24. Богданов М. Н. Обзор исследования
отдела позвоночных животных кавказ-
ской фауны. II, т. IX, 1885.
25. Бороздин К. А. Об амкарствах в За-
кавказье. II, т. X, № 2, 1889.
26. Ботанико-географическое обследование
Алашкертской долины. II, т. XXIV,
№ 1, 1916.
27. Брандт А. Ф. Предварительное сооб-
щение об исследовании им Гокчи, Чал-
дырского озера и их фауны. II, т. VI,
1879.
28. Вахушти. География Грузии. З,
кн. XXIV, в. 5, 1903.
29. Вебер Б. Н. О землетрясении в Ахалка-
лакском уезде 19 декабря 1899 года.
II, т. XIII, 1902.
30. Вейденбаум Е. Г. Заметки о кавказ-
ских каменных орудиях. II, т. III, № 4,
1874.
31. Вейденбаум Е. Г. Заметка об употреб-
лении камня и металлов у кавказских
народов. II, т. IV, № 4, 5, 1877.
32. Вейденбаум Е. Г. Большой Арагат и

* Известия Кавказского отдела Импера-
торского русского географического обще-
ства.

** Записки Кавказского отдела Импера-
торского русского географического обще-
ства.

- попытки восхождения на его вершину. З, кн. XIII, в. 1, 1884.
33. Вейденбаум Е. Г. Священные рощи и деревья у кавказских народов. И, т. V, № 3, 1878.
34. Винников Н. П. Географическое положение пунктов, определенных чинами КВТО. З, кн. XIX, 1897.
35. Винников Н. П. Краткая записка о списке географического положения пунктов Кавказского края, определенных чинами КВТО. З, кн. XIX, 1897.
36. Винников Н. П. Список географического положения пунктов, определенных чинами КВТО в Кавказском крае. З, кн. XIX, 1897.
37. Вискозатов А. А. Обзор географических работ на Кавказе. З, кн. VI, 1864.
38. Вознесенский А. В. Об осадках на Кавказе, З, кн. XVII, в. 1, 1895.
39. Вознесенский А. В. Обзор атмосферных осадков, выпавших на Кавказе в течение весны и лета 1894 года. З, кн. XVIII, 1896.
40. Воронцов Н. И. «Кавказ» за 1863—1865 гг. З, кн. VII, 1866.
41. Географическая литература Кавказа, Азиатской Турции и Ирана по данным библиотеки Кавказского отдела Русского географического общества за 1900 год. И, т. XIII, № 1, 3, 5, 1900; т. XIV, № 3, 1901.
42. Географическое положение и высота над уровнем Черного моря некоторых пунктов Карской области, определенных тригонометрически. И, т. VII, 1881.
43. Геодезические и топографические работы на Кавказе в 1898—1901 гг. И, тт. XIII—XV, 1900—1902.
44. Геологические исследования Кавказа в 1916 году. И, т. XXIV, 1916.
45. Гласек С. В. Ежемесячные сведения о землетрясениях, отмеченных тройным горизонтальным маятником Ребер-Элерта Тифлисской физической обсерватории за 1900—1902 гг. И, тт. XIV—XVII, 1901—1904.
46. Глейе А. К. К вопросу о происхождении армян и грузин и отношении их к древнейшим обитателям Малой Азии. И, т. XV, 1902.
47. Гофман Э. А. О горячих источниках Исти-су в верхнем течении реки Тергер. И, т. XXI, № 1, 1911.
48. Лукасов А. О. Основные черты строения Армянского нагорья. З, кн. XXII, в. 1, 1901.
49. Густав Иванович Радде. Некролог. И, т. XVII, № 2, 1904.
50. Девяцкий В. И. Из поездок по Ольгинскому округу. И, т. XIV, 1901.
51. Девяцкий В. И. Землетрясение в селении Олор Ольгинского округа. И, т. XIII, 1900.
52. Джанашивили М. Г. Землетрясения в прошлом. И, т. XV, 1902.
53. Дик Э. Экскурсия на Армянское нагорье. З, кн. XVI, 1894.
54. Дик Э. В тропическом кустарниковом лесу Лазистанских гор. З, кн. XVI, 1894.
55. Докучаев В. В. Почвенные зоны вообще и почвы Кавказа в особенности. И, т. XII, 1898.
56. Докучаев В. В. Предварительный отчет об исследованиях на Кавказе летом 1899 г. И, т. XII, 1898.
57. Дубянский В. В. Малый бассейн озера Гекчи. И, т. XVII, № 2, 1904.
58. Дынник Н. Современные и древние ледники Кавказа. З, кн. XIV, в. 1, 1890.
59. Дюкраси И. А. Краткое описание главных торговых путей сообщения Закавказского края. З, кн. 1, 1852.
60. Егiazаров С. А. Краткий этнографо-юридический очерк езидов Эриванской губернии. З, кн. XIII, в. 2, 1884.
61. Егiazаров С. А. Курманджийские тексты. З, кн. XIII, в. 2, 1884.
62. Егiazаров С. А. Городские цехи. Организация и внутреннее управление закавказских амкарств. З, кн. XIV, 1890.
63. Егiazаров С. А. Краткий этнографический очерк курдов Эриванской губернии. З, кн. XIII, в. 2, 1884.
64. Егiazаров С. А. Курманджийско-русский словарь. З, кн. XIII, в. 2, 1884.
65. Ежемесячный сейсмический бюллетень Тифлисской физической обсерватории, 1905 г. Приложение к И, т. XVIII, № 4, 1906.
66. Ерицов А. Д. Об археологических разысканиях в Лорийском приставстве летом 1871 года. И, т. 1, 1872.
67. Загурский Л. П. Административные отделы Кавказского края. И, т. V, 1878.
68. Загурский Л. П. Антропологические измерения кавказских народов, произве-

- денные Р. Ф. фон Эккертом и Эрнестом Шантром. II, т. VIII, 1883.
69. *Загурский Л. П.* Этнографические карты Кавказа. II, т. VII, 1881.
 70. *Загурский Л. П.* Краткий обзор 25-летней деятельности И. И. Стебницкого по Кавказоведению. II, т. VIII, 1883.
 71. *Загурский Л. П.* Научная летопись за 1882—1889 гг. II, т. VIII—X, 1883—1889.
 72. *Загурский Л. П.* Историко-этнографические заметки о сиро-халдеях. II, т. VIII, № 2, 1883.
 73. *Загурский Л. П.* Николай Ильич Воронов. Некролог. II, т. IX, 1885.
 74. *Загурский Л. П.* Герман Вильгельмович Абих. Некролог. II, т. IX, 1885.
 75. *Загурский Л. П.* Керопе Петрович Патканов. Некролог. II, т. X, 1889.
 76. *Загурский Л. П.* Кавказские алфавиты. II, т. IX, № 2, 1885.
 77. *Загурский Л. П.* Петр Карпович Услар. Некролог. II, т. IV, 1877.
 78. *Загурский Л. П.* Петр Карпович Услар и его деятельность на Кавказе. З, кн. XII.
 79. *Загурский Л. П.* Русско-курманджийский словарь. З, кн. XIII, 1884.
 80. *Заметка* о Кавказском обществе любителей естествознания. II, т. V, 1878.
 81. *Зеземан Э. Э.* Путевые впечатления при поездке по Карской области. II, т. XVI, № 4, 1903.
 82. *Зейдлиц Н. К.* Очерк ботанической географии Кавказа из Гризебаха. II, т. II, 1873.
 83. *Зейдлиц Н. К.* Пояснительная записка к таблице пространства, населения и населенности Кавказского края. II, т. V, 1878.
 84. *Зейдлиц Н. К.* Поездка господина Млокосевича в юго-западную часть Закавказья. II, т. X, № 1, 1889.
 85. *Зейдлиц Н. К.* К вопросу о происхождении армян и грузин и отношении их к древнейшим обитателям Малой Азии (Реферат). II, т. XV, № 1, 1902.
 86. *Зеленой А. С.* Леонард Петрович Загурский. Некролог. II, т. X, № 1, 1889.
 87. *Зелинский С. П.* Материалы по народной медицине у армян Ахалкалакского уезда Тифлисской губернии и Шушинского и Зангезурского уездов Елизаветпольской губернии. II, т. XII, № 1, 1898.
 88. *Зелинский С. П.* Народно-юридические обычаи у армян Закавказского края. II, т. XII, 1898.
 89. *Землетрясения* на Кавказе в 1913 году. II, т. XXII, 1913—1914.
 90. *Извлечение* из отчетов Военно-топографического отдела Кавказского военного округа за 1876, 1877, 1902, 1903 гг. II, т. V, 1878; т. XVI, 1903; т. XVII, 1904.
 91. *Иоакимов А. Я.* Крепость Сардарабад по рассказам очевидцев. II, т. XIII, 1900.
 92. *Иоакимов А. Я.* Народное объяснение происхождения названия озера Гокчи. II, т. XIII, 1900.
 93. *Иоакимов А. Я.* Палео-географические заметки о бывшем селении Гюмри. II, т. XV, № 1, 1902.
 94. *Иоакимов А. Я.* Отрывки из новоперсидской географической книги. II, т. XIV, 1901.
 95. *Исследование* полезных ископаемых в Закавказье. II, т. XXV, № 1, 1917.
 96. *Казбек Г. Н.* Три месяца в Турецкой Грузии. З, кн. X, в. 1, 1876.
 97. *Камсаракан В.* Кахановская канава. II, т. III, 1874.
 98. *Кесслер К. Ф.* Об озере Гокче и его фауне. II, т. VI, 1879.
 99. *Кесслер К. Ф.* К зоогеографии Кавказа и истории его домашних животных. II, т. XXII, 1914.
 100. *Колюбякин А. М.* Деятельность протестантских миссий в северо-восточной части Азиатской Турции. II, т. IX, № 1, 1885. Приложение.
 101. *Кондратенко Е. И.* Карта Закавказского края (20 верст в дюйме) с показанием распределения населения по вероисповеданию. З, кн. XIX, 1897.
 102. *Кондратенко Е. И.* Таблица с показанием населения на Кавказе, по уездам и по губерниям на основании переписи населения 1887 г. З, кн. XIX, 1898.
 103. *Кондратенко Е. И.* Этнографические карты губерний и областей Закавказского края. З, кн. XVIII, 1896. Приложение.
 104. *Кондратенко Е. И.* Распределение армянского населения по Закавказью и Кавказу на основании «Свода статистических данных о населении Закавказского края, извлеченных из посемейных списков 1886 года», изданного

- Закавказским статистическим комитетом в 1893 году, и других официальных источников. З, кн. XVIII, 1896.
105. *Кондратенко Е. И.* Сравнение населения Кавказа по переписи 1879 года и в 1866 году. И, т. XII, № 1, 1898.
 - 105а. *Конюшевский Л. К.* Потухший вулкан Далик-тапа. И, т. XXIII, № 1, 1915.
 106. *Кошкуль фон Ф. Г.* О предпринятом академиком Абигом издании своих трудов. И, т. V, 1878.
 107. *Кузнецов Н. И.* Отзыв о трудах Г. И. Раде. И, т. XII, 1898.
 108. *Кульберг П. П.* Астрономические работы в Карской области и Азиатской Турции в 1878 году. И, т. VI, 1879.
 109. *Кульберг П. П.* Иероним Иванович Стебницкий. Некролог. И, т. XII, 1898.
 110. *Кусиков Н. С.* Высоты, определенные в Эриванской губернии и Азиатской Турции в 1884 году посредством anerонда-барометра Геттингера. И, т. IX, 1885.
 111. *Лалаянц Е. А.* Армянские сказания об Александре Македонском. И, т. XIV, 1901.
 112. *Лалаянц Е. А.* Народные предания о животных у армян Елизаветпольской губернии. И, т. XVII, 1904.
 113. *Левашов Н. Н.* Заметка о пограничной линии в зоне на расстоянии от берега Черного моря до города Артвина. И, т. VI, 1879.
 114. *Лиозен Э. К.* Берег русского Лазистана. И, т. XVIII, 1905.
 115. *Лисаевич.* Шемахинское землетрясение. И, т. I, 1872.
 116. *Лисовский В. Я.* Закавказье. Ч. I. Местность. З, кн. XX, в. I, 1896.
 117. *Ляйстер А. Ф.* К вопросу о происхождении озера Гокча. И, т. XXI, № 4, 1912.
 118. *Ляйстер А. Ф.* К вопросу об эксплуатации вод озера Гокчи. И, т. XXII, № 3, 1914.
 119. *Марков Е. С.* Восхождение на Б. Ара-рат 13 августа 1888 года. И, т. IX, 1885.
 120. *Марков Л. Л.* Геологические наблюдения в нагорной стране между Курой и Араксом (по Абику). З, кн. VIII, 1873.
 121. *Масальский В. И.* Очерк южной части Карской области. И, т. IX, 1885.
 122. *Мелик-Меграбов С. А.* «Мегу Гайастани» («Пчела Армении»), еженедельная газета in folio, издаваемая в Тифлисе под ред. П. Симоняна (№ 1—27 за 1872 г., № 1—12 за 1873 г.). И, тт. I—III, 1872—1874.
 123. *Мелик-Меграбов С. А.* «Мшак» («Работник»), газета, издаваемая в Тифлисе, под ред. Гр. Арцруни (№ 1—34, 40—51 за 1872 г., 1—51 за 1873 г. и 1—25 за 1874 г.). И, тт. I—III, 1872—1874.
 124. О горнозаводской промышленности в Закавказском крае за 1863 год. З, кн. VI, 1864.
 - 124а. *Освальд Ф.* К истории тектонического развития Армянского нагорья (пер. А. Н. Шишкиной). З, кн. XXIX, в. 2, 1916.
 125. *Основание* в Тифлисе Общества археологии и истории. И, т. VII, 1881.
 126. *Отрывки* из путевого журнала полковника Чирикова. И, т. I, № 5, 1872.
 127. *Пагирев Д. Д.* Андрей Васильевич Пастухов. Некролог. И, т. XIII, 1900.
 128. *Пагирев Д. Д.* Гибель селения Ахури 20 июня 1840 г. Архивный документ. И, т. XIX, № 1, 1907.
 129. *Пагирев Д. Д.* О религии езидов. И, т. XIV, 1901.
 130. *Пагирев Д. Д.* По поводу Эйларской клинообразной надписи. И, т. XIII, 1900.
 131. *Пагирев Д. Д.* Алфавитный указатель к пятнверстной карте Кавказского края, изданная Кавказским военно-топографическим отделом. З, кн. 30, 1913.
 132. *Пальгрев В. Д.* Отчет (1872) о береге Лазистана и прилегающих к нему внутренних округах между Шевкетилем или укреплением св. Николая на русско-турецкой границе на берегу Черного моря и Трапезондом. И, т. VII, 1881.
 133. *Пантюхов И. И.* Антропологические наблюдения на Кавказе. З, кн. XV, 1893.
 134. *Пароходное* сообщение на Гокче. И, т. XIII, 1900.
 135. *Пастухов А. В.* Восхождение на Алагез. И, т. XI, 1896.
 136. *Пастухов А. В.* Восхождение на Ара-рат. З, кн. XVI, 1894.
 137. *Патканов К. П.* О месте, занимаемом армянским языком в кругу индоевропейских. И, т. VI, 1879.
 138. *Проскуряков Я. С.* Заметки о Турции.

- (Обзор путешествия в Турцию с 1842 по 1848 гг.). З, кн. XXV, в. 1, 1905.
139. *Пространство*, население и населенность Кавказского края в 1871 году. II, т. II, 1873.
 140. *Пространство*, население и населенность Кавказского края (по официальным сведениям 1873—1876 гг.). II, т. V, 1878.
 141. *Пункты* в Ардаганском округе, определенные тригонометрически в 1877 году. II, т. V, 1878.
 142. *Пятидесятилетний юбилей* И. И. Ходзько. II, т. I, № 4, 1872.
 143. *Работы*, произведенные Кавказским всенно-топографическим отделом в 1881 году. II, т. VII, 1881.
 144. *Радде Г. И.* Из путевых заметок (Письма из Нахичевани и с подножья Арарата). II, т. I, № 1, 5, 1872.
 145. *Радде Г. И.* Введение в чтения о Кавказе. II, т. II, 1873.
 146. *Радде Г. И.* Основные черты растительного мира на Кавказе. II, кн. XXII, в. 3, 1901.
 147. *Радде Г. И.* и *Сиверс Г.* Предварительный отчет о путешествии по Кавказу и Армянскому плоскогорью в 1875 году. II, т. IV, 1877.
 148. *Распределение* армянского населения по Закавказью и Кавказу на основании «Свода статистических данных о населении Закавказского края, извлеченных из посемейных списков 1886 года». З, кн. XVIII, 1896.
 149. *Рейнгард А. Л.* К вопросу о делении Кавказа на морфологические области. II, т. XXV, 1917.
 150. *Рорбах П.* Озера Урмия, Ван и Гокча. II, т. XV, № 2, 1902.
 151. *Салацкий Н. Д.* Очерк климата Закавказского края. З, кн. V, 1862.
 152. *Салацкий Н. Д.* Очерк орографии и геологии Кавказа. З, кн. VII, 1866.
 153. *Сатунин К. А.* О герпетологической фауне Кавказского края. II, т. XVIII, 1906.
 154. *Сатунин К. А.* Поездка к истокам Куры. II, т. XVII, 1904.
 155. *Сатунин К. А.* Летняя поездка в Гельскую котловину. II, т. XIX, № 4, 1907.
 156. *Сатунин К. А.* Некоторые соображения о происхождении фауны Кавказского края. II, т. XX, № 2, 1909.
 157. *Сатунин К. А.* Материалы к познанию птиц Кавказского края. З, кн. XXVI, в. 3, 1913.
 158. *Сатунин К. А.* Обзор исследования млекопитающих Кавказского края. З, кн. XXIV, в. 2, 1903.
 159. *Сатунин К. А.* Систематический каталог птиц Кавказского края. З, кн. XXVIII, в. 1, 2, 1915.
 160. *Сатунин К. А.* Первое дополнение к списку млекопитающих Кавказского края. З, кн. XXVI, в. 4, 1908.
 161. *Сатунин К. А.* Поездка К. М. Дерюгина в Чорохский край в 1898 году с зоологической целью. II, т. XVI, № 5, 1903.
 162. *Симонович С. Г.* Краткий обзор геологических изысканий на северо-восточном склоне Триалетии. II, т. V, 1878.
 163. *Смирнов К. Н.* Поездка в Северный Курдистан в 1904 году. II, т. XVII, № 4, 1904.
 164. *Соколов В. А.* Восхождение в августе 1902 года на вершину Б. Арарата и установка там метеорологической будки. II, т. XVI, № 5, 1903.
 165. *Соллогуб В. А.* О рельефной карте Кавказа. З, кн. 1, 1852.
 166. *Соллогуб В. А.* О ходе работ по триангуляции Закавказского края. З, кн. 1, 1852.
 167. *Соллогуб В. А.* Предисловие к книге I Записок Кавказского отдела Русского географического общества. З, кн. 1, 1852.
 168. *Сообщение Г. И. Радде* о перелете птиц на Кавказе. II, т. VI, 1879.
 169. *Сосновский Д. И.* Ботанико-географические исследования в Ольгинском округе Карской области. З, кн. XXVIII, в. 5, 1915.
 170. *Список* новым поселениям Карской области, с обозначением числа дымов и душ по национальностям. II, т. VII, 1881.
 171. *Срвандзгянц Г.* Торос ахпар. Путеводитель по Армении. Путевые очерки. II, т. VIII, № 2, 1883; т. IX, № 1, 1885.
 172. *Срвандзгянц Г.* Очерки Васпураканской области и смежных с нею местностей. II, т. X, № 1, 1889.
 173. *Статковский Б. И.* Вероятный наибольший расход воды во время ливней в одну секунду в реках на пересечении их линией закавказских железных дорог. II, т. VIII, 1883.

174. *Стебницкий И. И.* О новейших картах Кавказского края и о вновь составленной в главном штабе 10-верстной карте. З, кн. VI, 1864.
175. *Стебницкий И. И.* Записка о Кавказской триангуляции. З, кн. VI, 1864.
176. *Стебницкий И. И.* Статистическая таблица Кавказского края с обозначением пространства, числа жителей и плотности населения. З, кн. V, 1862.
177. *Стебницкий И. И.* О распространении ледников на Кавказе. II, т. V, 1878.
178. *Стебницкий И. И.* Список мест, определенных по бывшей почтовой дороге из Карса в Эрзерум. II, т. VI, 1879.
179. *Стебницкий И. И.* Русско-турецкая граница в Малой Азии по Берлинскому трактату 1878 года. II, т. VII, 1881.
180. *Стебницкий И. И.* О наблюдениях, произведенных профессором Фр. Парротом над качанием постоянного маятника в Дерпте, Тифлисе и на склоне Б. Арарата (в монастыре св. Якова) в 1829 и 1833 гг. II, т. VII, 1881.
181. *Стебницкий И. И.* Примечание к спискам высот, определенных господами Ильиным, Кусиковым, Абихом, Гламаздиным и Гладышевым. II, т. VIII, 1883.
182. *Стебницкий И. И.* Понтийский хребет. II, т. VII, 1881.
183. *Степанов П. Ф.* Список пунктам Карской области, определенным барометрически в 1881 г. II, т. VII, 1881.
184. *Степанов П. Ф.* Деятельность Кавказского Военно-топографического отдела в 1880 году. II, т. VI, 1879.
185. *Степанов П. Ф.* Заметка о Карской области. II, т. VII, 1881.
186. *Стрижов Н. Н.* Изучение третичных слоев Кавказа. З, кн. XXIV, в. 4, 1903.
187. *Таблица* распределения по вероисповеданиям населения Закавказского края по городам, уездам (округам) и губерниям, составленная на основании «Свода статистических данных о населении Закавказского края, извлеченных из посемейных списков 1886 года». З, кн. XIX, 1897.
188. *Тарасов С. М.* Землетрясение в Ахалкалакском уезде 19 декабря 1899 года и 1 августа 1898 года, II, т. XV, 1902.
189. *Ткецелов М. И.* О географических и других условиях характера построек применительно к Кавказу. II, т. X, № 1, 1889.
190. *Топографические* и геодезические работы, произведенные в Карской и Батумской областях и в занятых временно территориях Азиатской Турции в 1878 и 1879 годах. II, т. VI, 1879.
191. *Указатель* статей, помещенных в периодических изданиях на грузинском и армянском языках, издаваемых в Тифлисе (за 1871 год). II, т. I, 1872.
192. *Аманец А. А.* Павел Николаевич Александров. Некролог. З, кн. I, 1852.
193. *Услар П. К.* Равнины Эриванской губернии. З, кн. I, 1852.
194. *Услар П. К.* Взгляд на Эриванскую губернию в гидрографическом отношении и обозрение реки Аракс. З, кн. I, 1852.
195. *Услар П. К.* Последние сведения о трудах П. К. Услара. З, кн. VII, 1866.
196. *Услар П. К.* Древнейшие сказания о Кавказе. З, кн. XII, 1877.
197. *Фигуровский И. В.* Некоторые метеорологические данные для Кавказа. II, т. XII, № 2, 1898.
198. *Фигуровский И. В.* Климаты Кавказа (Предварительный очерк). З, кн. XXIX, в. 5, 1919.
199. *Фомин А. В.* Заметки о флоре Армении. II, т. XXII, № 3, 1914.
200. *Фролов К. Н.* Состояние ирригации в Закавказском крае. З, кн. VI, 1864.
201. *Хаханов А. С.* К исторической географии Кавказа. З, кн. XV, 1893.
202. *Хмельницкий Е. И.* Современное административное разделение Кавказского края и названия некоторых его частей, известных еще под прежними своими наименованиями. II, т. IV, 1877.
203. *Ходзько И. И.* Воспоминания о восхождении на вершину Б. Арарата в 1850 году. II, т. IV, 1877.
204. *Ходзько И. И.* Общий взгляд на орografiю Кавказа. З, кн. VI, 1864.
205. *Ццукидзе Г. Г.* Шемахинское землетрясение. II, т. I, 1872.
206. *Чернявский В. И.* Сведения о необыкновенной перемежающейся речке в горах Армении. II, т. VII, 1881.
207. *Шавров Н. Н.* Краткое описание маршрутов от Батума до Бенары и до Орджаха и от Артвина в Ардануч. З, кн. XXVI, в. 2, 1907.
208. *Шавров Н. Н.* Ангорская коза в Закавказье. II, т. XIX, № 2, 1907.

209. Шавров Н. Н. О распространении некоторых растений в долинах Чороха и Имерхеви. И, т. XIX, № 3, 1907.
210. Шедда В. А. Айсорн. И, т. XVI, № 4, 1903.
211. Шмидт Р. Г. Проект инструкции, коим должен руководствоваться предполагаемый «Попечительный комитет» по охране памятников природы на Кавказе. И, т. XXI, № 3, 1911.
212. Эдуард Эдуардович Зеземан. Некролог. И, т. XVI, № 2, 1903.
213. Экспедиция Академии наук в Ванском районе. И, т. XXIV, № 1, 1916.
214. Эркерт Р. Ф. Антропологические изменения кавказских народов и описание измеренных субъектов. И, т. VIII, 1883.

Գ. ԱՐԱՆՈՒՅԱՆ

ОБРАЗЕЦ ФОЛЬКЛОРА АРМЯН ПОДОЛЬЯ

Армянские колонии, существовавшие в течение многих столетий на Украине, оставили глубокий след в истории украинского народа. Из глубины веков, как эхо давней дружбы украинцев с армянами, дошли до нас различные сведения. Это не только древние фрагменты, огромные архивы документов, но и обычаи, поверья, песни и другие творения народного творчества. Так, среди украинцев и поныне распространены фамилии Ашоткевич, Вирменыч, имеющие прямой перевод: сын Ашота, сын Акопа, сын армянина. Они часто встречаются в Львовской, Тернопольской, Иваново-Франковской областях, где было много армянских поселений. Явно армянского происхождения фамилии Сысюк, Сысак, Юсис, которые можно встретить в Хмельницкой и Винницкой областях. Сысюки, например, выходцы из сел Большие Армяне, Малые Армяне, Армянские хутора (сейчас—Большое и Малое Залесье Каменец-Подольского района Хмельницкой области). Юсисы—родом из Каменец-Подольского, где была в свое время большая армянская община.

Примечательно также, что армянские святыни пользовались большим почитанием среди украинского православного населения. В Каменец-Подольском армянском храме многие столетия хранилась икона, которую называли «Матерь божья чудотворная Армянская». Когда в 1672 г. турки захватили Каменец-Подольский, монашки-армянки тайком вынесли ее из города. Через 27 лет после ухода захватчиков они возвратились со своим сокровищем. Видимо, в те годы и сложились легенды о «Матери божьей Армянской» как поительнице против турок.

В 1935 г. украинские ученые занялись исследованием этой иконы, и выяснилось, что она была православной. Такое превращение могло произойти, несомненно, только

при самых братских отношениях между двумя народами.

Угнетенное население Украины не раз восставало против феодалов. В борьбе против всемогущих панов объединялись все люди труда, независимо от языка, национальности и вероисповедания, в том числе и армяне. Память об этих событиях хранят не только судебные акты, но и фольклор—название урочищ, древние предания и т. д. В народных песнях также остались отзвуки братания этих людей.

Издrevле у украинцев существовал обычай в дни рождества петь колядки—песни, посвященные этому празднику. Колядки имели самое различное содержание: наряду с религиозными были и такие, которые не имели никакого отношения к религии. В них воспевались доброта, красота человеческой души, труд, дружба.

Т. А. Сыс посчастливилось услышать такую песню, в которой упоминается о дружбе с армянами. Лишь одно название ее—«Разбойничья колядка»—напоминает о культовой рождественской песне, содержание же полно молодецкого задора, звучит призывом к борьбе против панов-угнетателей.

Исполнительница этой песни—большой знаток подобного искусства П. М. Стрилецкая. Детство ее прошло в селе Фрамполь¹ (ныне Косиковка Волочисского района Хмельницкой области). П. Стрилецкой давно минуло 70 лет. «Разбойничьей колядке» она научилась еще в детстве у своего деда.

Судя по словам, употребляемым в колядке, она имеет довольно древнее происхождение. В песне, например, упоминается «золотой»—польская монета, которая на

¹ Древнее селение, лежащее на дороге, ведущей из Каменец-Подольского на Запад.